

УДК: 378.14

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2019-89-6>

ПРОФЕСІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

Калинюк Наталя Миколаївна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри педагогіки вищої школи та суспільних дисциплін
*Тернопільський національний медичний університет
імені І. Я. Горбачевського*
kalunyknm@tdmu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-1613-835X

У статті досліджено проблемні моменти розуміння професійної ідентичності як наукової проблеми. Проаналізовано позиції науковців з обраної проблематики та доведено, що ідентичність має певну структуру, ознаки і розглядається в контексті взаємодії двох компонентів – особистісного й соціального, які безпосередньо залежать один від одного. Визначено, що професійна ідентичність є міжінтегральним поняттям, в якому виявляється взаємозв'язок особистісних характеристик, що забезпечують орієнтацію в світі професій, уможливають реалізацію особистісного потенціалу в професійній діяльності як майбутніми медичними працівниками так і фахівцями сфери громадського здоров'я, а також сприяють прогнозуванню можливих наслідків професійного вибору. Вказано, що нерівномірність формування професійної ідентичності майбутніх фахівців медичних спеціальностей чи громадського здоров'я пов'язана, на нашу думку, з віковими особливостями студентів медичних закладів вищої освіти та трансформаційними змінами в емоційно-вольовій сфері особистості, де спостерігаються кризові та динамічні періоди. Обґрунтовано необхідність відповідності змісту української вищої медичної освіти визначеним високим світовим стандартам при формуванні професійної ідентичності майбутніх фахівців медичних спеціальностей та громадського здоров'я. Доведено важливість застосування міждисциплінарної інтеграції під час підготовки майбутніх фахівців медичних спеціальностей та громадського здоров'я у медичних закладах вищої освіти як запоруки гармонізації освітнього простору на теренах України. Джерелами формування професійної ідентичності є професійна освіта; особистісний потенціал; суб'єктивні очікування і можливості соціальних перспектив; суспільне визнання професіоналізму суб'єкта діяльності. Доведено актуальність подальшого дослідження підготовки фахівців медичних спеціальностей та громадського здоров'я у медичних закладах вищої освіти на засадах міждисциплінарної інтеграції та його впливу на формування їх професійної ідентичності.

Ключові слова: професійна ідентичність, міждисциплінарна інтеграція, вища медична освіта, громадське здоров'я, педагогіка.

PROFESSIONAL IDENTITY AS A SCIENTIFIC PROBLEM

Kalyniuk Natalia Mykolaivna,
Candidate of Law, Associate Professor at the Department of Pedagogy
of Higher School and Social Sciences
I. Horbachevskyy Ternopil National Medical University
kalunyknm@tdmu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-1613-835X

The article explores the problematic aspects of understanding professional identity as a scientific problem. The positions of scholars on the selected issues are analyzed and it is proved that identity has a certain structure, characteristics and is considered in the context of interaction of two components – personal and social, which are directly dependent on each other. It is determined that professional identity is an inter-integral concept, which reveals the interconnection of personal characteristics that provide orientation in the world of professions, make it possible to realize personal potential in professional activity, both future medical professionals and specialists in the field of public health. consequences of professional choice. It is pointed out that in our opinion, the uneven formation of professional identity of future specialists in medical specialties or public health is related to the age characteristics of the students of medical institutions of higher education and transformational changes in the emotional and volitional sphere of personality, where crisis and crisis occur. The necessity of conformity of the content of the Ukrainian higher medical education with the defined high world standards in forming the professional identity of future specialists of medical specialties and public health is substantiated. The importance of applying interdisciplinary integration in the preparation of future specialists in medical specialties and public health in higher education medical institutions as a guarantee

of harmonization of the educational space in Ukraine is proved. The sources of professional identity formation are vocational education; personal potential; subjective expectations and opportunities for social prospects; public recognition of the subject's professionalism. The relevance of further research on the training of specialists in medical specialties and public health in higher education medical institutions on the basis of interdisciplinary integration and its influence on the formation of their professional identity is proved.

Key words: *professional identity, interdisciplinary integration, higher medical education, public health, pedagogy.*

Вступ. На сучасному етапі розвитку суспільства спостерігаються позитивні зміни у ході реформування як системи охорони здоров'я такі сфери вищої освіти. Проте, разом із позитивними результатами реформ з'явилися і деякі деструктивні явища. В цьому контексті виникла нагальна проблема гуманізації вищої медичної освіти, особистісно-професійного розвитку майбутніх фахівців медичної спеціальності та громадського здоров'я, з урахуванням професійно-етичних цінностей їх професійної діяльності. Тому одним із ключових завдань професійної підготовки фахівців медичних спеціальностей та громадського здоров'я у медичних закладах вищої освіти є формування їх професійної ідентичності. Це забезпечить готовність суб'єкта до виконання професійного обов'язку з оптимальним поєднанням ціннісно-гуманістичної і технологічної складової фахової діяльності.

Теоретичне обґрунтування проблеми.

У сучасній зарубіжній та вітчизняній науці категорія ідентичності розглядається як філософський, психологічний і соціальний феномен. Важливою особливістю ідентичності є її «міждисциплінарність». Спільна позиція науковців полягає в тому, що ідентичність має певну структуру, ознаки і розглядається в контексті взаємодії двох компонентів – особистісного й соціального, які безпосередньо залежать один від одного.

Таким чином, у межах дослідження ідентичність розглядаємо як певний особистісний «багаж», який охоплює уявлення особистості про себе, комплекс власних відчуттів, переживань і сприйняття; це процес самопізнання і саморозуміння. Ідентичність набувається, змінюється особистістю протягом усього життя, знаходиться в динаміці або в стагнації. Позитивність чи негативність цієї динаміки залежить від комплексу фізіологічних психологічних, соціальних критеріїв.

Застосування компетентнісного підходу та упровадження міждисциплінарної інтеграції в основі нових стандартів вищої медичної освіти та освіти в галузі громадського здоров'я, передбачає здатність майбутніх фахівців цих спеціальностей вирішувати проблеми та брати на себе відповідальність, рішуче діяти в нестандарт-

них ситуаціях. Це забезпечує формування їх професійної ідентичності [1, с. 252]. Здійснений короткий аналіз розуміння соціальної та особистісної ідентичності дає змогу безпосередньо перейти до визначення поняття «професійної ідентичності». Аналізуючи підходи до проблеми ідентичності слід зазначити, що підстави для виокремлення професійної ідентичності як самостійного психологічного поняття впливають зі змісту і логіки теоретичного й експериментального дослідження особистісної та соціальної ідентичності, яке здійснив Ю. Поварьонков [2, с. 11]. Науковець зазначає, що виокремлення професійної ідентичності є закономірним процесом послідовної диференціації поняття «ідентичність», оскільки основою такого процесу є врахування специфіки її елементів. Для професійної ідентичності такими є професійні цінності і мотиви, професійна Я-цепця і позиція, професійні установки і переконання. Непряме підтвердження можливості виокремлення професійної ідентичності як самостійного поняття знаходимо ще в наукових пошуках А. Ватермана (А. Waterman), який розглядав сферу професіоналізації як одну з найважливіших для формування ідентичності в процесі життєдіяльності особистості. Професійна ідентичність завжди розвивається в умовах певного професійного співтовариства, з яким особистість себе ідентифікує, приймаючи його цінності, норми, правила [3, с. 350].

У закордонній і вітчизняній науці професійна ідентичність розглядається з позиції професійного розвитку і становлення. Дослідження цієї проблеми акцентується за трьома напрямками: 1) верховенство індивідуально-особистісних компонентів; 2) переважання соціально-орієнтованих компонентів; 3) взаємодія або взаємодоповнення індивідуально-особистісних і соціально-орієнтованих компонентів.

Як комплексне явище, в основі якого є особистісно-соціальний аспект, розглядають проблему професійної ідентичності Х. Слей (H. Slay) та Д. Сміт (D. Smith) та відзначають необхідність отримання індивідом специфічних знань, умінь і навичок (володіння) у професії для виконання певної про-

фесійної ролі, в поєднанні з критичним мисленням, комунікативною культурою, успішним оволодінням сучасними технічними можливостями в умовах певного соціального середовища [4, с. 100]. Отже, формування професійної ідентичності фахівців медичних спеціальностей та громадського здоров'я є процесом взаємодії індивідуального і соціального в межах міждисциплінарного підходу до професіоналізації: особистість усвідомлює і приймає професійні вимоги і норми в оволодінні професією.

Метою статті є дослідження професійної ідентичності як міждисциплінарної наукової проблеми у ході підготовки фахівців медичних спеціальностей та громадського здоров'я у закладах вищої освіти.

Методологія та методи: Для реалізації поставленої мети застосовано такий комплекс методів: теоретичного аналізу, порівняння, обґрунтування, узагальнення, систематизації теоретичного та практичного матеріалу, вивчення наукових підходів до обраної проблематики; формулювання і систематизація висновків.

Результати дослідження. Якщо розглядати професійну ідентичність як психологічну категорію, що передбачає усвідомлення власної приналежності до певної професії та професійної спільноти, то в такому контексті вона є процесом, що характеризується поступовим прийняттям ціннісно-сміслових характеристик діяльності в процесі професійного становлення. На думку А. Разумної, професійна ідентичність є тим поняттям, в якому відображено концептуальне уявлення особистості щодо власного місця в професійній групі або спільноті [5, с. 83]. Окрім того, це уявлення супроводжується певними ціннісними і мотиваційними орієнтирами, а також суб'єктивним ставленням (прийняттям або неприйняттям) власної професійної приналежності. З огляду на це, професійна ідентичність є міжінтегральним поняттям, в якому виявляється взаємозв'язок особистісних характеристик, що забезпечують орієнтацію в світі професій, уможливають реалізацію особистісного потенціалу в професійній діяльності як майбутніми медичними працівниками так і фахівцями сфери громадського здоров'я, а також сприяють прогнозуванню можливих наслідків професійного вибору.

Досліджуючи проблему професійної ідентичності в контексті реформи вищої освіти в Україні, О. Коропецька розглядає професійну ідентичність як компонент особистісної ідентичності, яка забезпечує успішний професійний розвиток індивіда

та є стійким узгодженням основних елементів професійного процесу, своєрідним регулятором, який виконує стабілізуючу і перетворюючу функцію [6, с. 155]. Натомість Л. Нагорна обґрунтовує професійну ідентичність як вид соціальної ідентичності, який формується в процесі виявлення істотних зв'язків всередині і поза професією та пов'язаний із загальною інформаційною основою діяльності, з цілісними еталонами типових професійних подій та індивідуалізованих концептуальних схем професійної поведінки [7, с. 61].

Відправною позицією в психологічному аналізі професійної ідентичності майбутніх фахівців медичних спеціальностей та громадського здоров'я є самосвідомість, яка породжує Я-концепцію особистості – систему уявлень про себе як суб'єкта свого життя і діяльності. Враховуючи це, припускаємо, що професійна ідентичність є не лише усвідомленням власної тотожності з професійної спільноту, а й її оцінка, своєрідна ментальність, відчуття своєї професійної компетентності, міжпрофесійної інтеграції, самостійності і самоефективності, тобто переживання своєї професійної цілісності і визначеності.

У процесі аналізу професійної ідентичності, К. Люкс визначає професійну ідентичність як критерій професійного розвитку, який свідчить про якісні та кількісні особливості прийняття особистістю: себе як професіонала; конкретної професійної діяльності як способу самореалізації та задоволення потреб; сукупності ціннісних норм, характерних для певної професійної спільноти [8, с. 342; 9, с. 754].

Професійна ідентичність, на думку О. Романишиної, асоціюється з процесами професійного самовизначення, персоналізації і самоорганізації, усвідомлення себе як представника певної професії та професійного співтовариства, характеризується певним рівнем ототожнення – диференціації себе з професійною діяльністю та колегами, виявляється в когнітивно-емоційно-поведінкових самовідображеннях Я [10, с. 139]. Тобто природа професійної ідентичності є соціальною за своєю суттю, а її формування відбувається в тісній взаємодії з представниками своєї професійної спільноти, в межах якої особистість спершу черпає, а потім інтеріоризує уявлення про себе як професіонала, соціально задані уявлення щодо професійної діяльності, її завдання, професійні вимоги, а також способи одержання освіти за обраною спеціальністю.

Таким чином, професійна ідентичність передбачає врахування: тенденції станов-

лення професійного шляху суб'єкта і ключового показника його професійного розвитку; емоційного стану, який виникає на основі ставлення до професійної діяльності, професіоналізації і до себе як професіонала; професійного шляху, що реалізується в формі функціональної системи. На основі цього професійну ідентичність розглядаємо як цілеспрямовану і значущу для особистості діяльність, у процесі якої відбувається особистісна самодетермінація і засвоєння системи цінностей групи. Формування ідентичності відбувається в процесі розвитку професійної активності, задоволеності майбутньою фаховою діяльністю, формування професійної компетентності та оптимізації міжособистісної інтеграції.

Ціннісним підґрунтям теоретико-методологічного синтезу є цінність людини, а інтегрованою методологією дослідження професійної ідентичності – антропологія професій (особливий методологічний аспект дослідження проблем людини в сфері професійної діяльності). У теорії та методології антропології професійна ідентичність розглядається як основа самосвідомості членів професійних груп і спрямовується на вивчення життєвого світу професіоналів «зсередини», на дослідження прихованих особистісних і соціальних процесів, специфіки життєвого світу й ідентичності суб'єктів, що виконують специфічну професійну функцію. У межах нашого дослідження важливим є розгляд професійної ідентичності з позиції антропології соціономічних (допомагаючих) професій – професії, які передбачають у процесі діяльності спілкування на рівні «людина – людина», серед яких ключове місце належить медичним спеціальностям та громадське здоров'я.

Варто зазначити, що професійна ідентичність пов'язана з розумінням особистісної диспозиції, заснованої на суб'єктивному відчутті причетності до професійної. На відміну від інших видів ідентичності, професійна ідентичність передбачає спеціальну цілеспрямовану, організовану суспільством підготовку і виконується за певну винагороду. Ця підготовка розпочинається в межах медичних закладів вищої освіти III–IV рівня акредитації, де майбутні фахівці медичних спеціальностей та громадського здоров'я занурюються в змодельовані ситуації квазіпрофесійної діяльності. Формування професійної ідентичності відбувається не лише в процесі професійної діяльності, а й є результатом взаємодії системи вищої професійної освіти і сфери фахової діяльності, що

дає змогу говорити про багатосторонній вплив чинників у період навчання, які активно формують професійну ідентичність майбутніх фахівців медичних спеціальностей та громадського здоров'я. Відтак, джерелами формування професійної ідентичності є професійна освіта; особистісний потенціал; суб'єктивні очікування і можливості соціальних перспектив; суспільне визнання професіоналізму суб'єкта діяльності.

Формування професійної ідентичності майбутніх фахівців медичних спеціальностей та громадського здоров'я в умовах, які ініціюють гістерезис (явище запізнення соціальної поведінки) та зумовлює інертність і нерозвиненість інноваційних стратегій у професійній підготовці майбутніх фахівців медичних спеціальностей та громадського здоров'я для їхнього особистісного становлення як фахівця. Сучасна професійна освіта, перебуваючи в стані інтенсивного змістового, парадигмального самовизначення, все рідше зорієнтовується, згідно зі спонтанними законами саморозвитку діяльності, на сутнісні механізми впливу на власних суб'єктів, і насамперед на того, хто є її основною метою, предметом і одночасно критерієм її результативності, на студента, – майбутнього професіонала. У цій «рефлексії на себе» професійна вища медична освіта, спрямовується, передусім, на визначення ролі і місця в становленні майбутніх фахівців медичних спеціальностей та громадського здоров'я не функціональних, локальних «впливів» за допомогою того чи іншого нормативного курсу «навчальної дисципліни», тієї чи іншої форми організації навчальної і позанавчальної діяльності, а професійної вищої освіти, що здійснюється на засадах міждисциплінарної інтеграції як цілісності.

Проблема професійної ідентичності в освітньому середовищі медичних закладів вищої освіти заслуговує окремого вивчення, оскільки в цьому середовищі уможлиблюється детальний аналіз всього ланцюга формування цього процесу в майбутніх фахівців медичних спеціальностей та громадського здоров'я: мотивацію вибору професії, становлення студентів з позиції професійного самовизначення, постановка професійних цілей тощо. ПІ є одним з найважливіших механізмів особистісного освоєння міждисциплінарної інтеграції та соціальної дійсності студентами. Дефіцит професійної ідентичності не лише дезінтегрує інтра-суб'єктні механізми саморегуляції особистості студентів, а й спричинює зниження

рівня задоволеності, необхідного для професійної самоповаги. Саме тому професійну ідентичність майбутніх фахівців медичних спеціальностей та громадського здоров'я розглядаємо як цілеспрямовану активність у межах навчально-професійної діяльності, яка характеризується важливістю обраної професії, інструментом досягнення певних життєвих цілей.

Висновки. Проблема ідентичності майбутніх фахівців медичних спеціальностей та спеціальностей громадського здоров'я актуалізується на етапі отримання знань і вмінь, первинних навичок професії, які закладаються при засвоєнні ними низки професійних та інших дисциплін, що в сукупності формують міждисциплінарну компетентнісну складову професійної ідентичності як фахівців медичних спеціальностей так і фахівців сфери громадського здоров'я. Нерівномірність формування професійної ідентичності майбутніх фахівців медичних спеціальностей чи громадського здоров'я пов'язана, на нашу думку, з віковими особливостями студентів медичних закладів вищої освіти та трансформаційними змінами в емоційно-вольовій сфері особистості, де спостерігаються кризові та динамічні періоди. Важливо враховувати особливості вікового розвитку студентів, у яких час навчання в закладі вищої освіти на перших курсах визначається як сенситивний для формування професійної самосвідомості, характеризується підвищеною чутливістю, схильністю до сумнівів, фіксацією на власних переживаннях і невпевненістю в собі. Тому майбутні фахівці медичних спеціальностей та спеціальностей громадського здоров'я стикаються з істотним протиріччям, що виявляється в бажаному (ідеальному) і наявному (актуальному) рівні розвитку власної особистості й особистості практикуючого фахівця, що виявляється в комплексі міждисциплінарних проблем професійного становлення ідентичності студента в межах освітнього процесу в медичних закладах вищої освіти.

Еволюція наукової думки породила безліч теоретико-методологічних поглядів на дослідження професійної ідентичності, а тому необхідно визнати перспективність їхнього взаємозв'язку, оскільки лише в комплексі вони відображають багатогранну картину реальності. Це дає підстави для подальшого дослідження підготовки фахівців медичних спеціальностей та громадського здоров'я у медичних закладах вищої освіти на засадах міждисциплінарної інтеграції та його впливу на

формування їх професійної ідентичності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Калинюк Н. Імплементация міжнародних та європейських освітніх стандартів у системі реалізації державної освітньої політики: гармонізація освітнього простору у формуванні професійної компетентності майбутніх фахівців. *Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки*. 2018. № 3 (14). С. 243–255.
2. Поваренков Ю. П. Психологическая характеристика профессиональной идентичности субъекта труда. *Вестник КГУ им. Н.А. Некрасова. Сер.: Педагогика. Психология. Социальная работа. Ювенология. Социокинетика*. 2014. № 3 (20). С. 9–16.
3. Waterman A. S. Identity development from adolescence to adulthood: An extension of theory and a review. *Development psychology*. 1982. V. 18. № 3. P. 341–358.
4. Slay H., Smith D. A. Professional identity construction: Using narrative to understand the negotiation of professional and stigmatized cultural identities. *Human Relations*. 2011. № 64. P. 85–107.
5. Разумна А. Г. Персоніфікація і персоналізація в структурі професійної ідентичності майбутніх психологів, які набувають другу вищу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Психологічні науки*. 2016. Вип. 3 (2). С. 81–86.
6. Коропецька О. М. Проблема професійної ідентичності в контексті реформи освіти в Україні. *Проблеми загальної та педагогічної психології*. 2007. Т. IX. Ч. 3. С. 152–158.
7. Нагорна Л. П. Соціокультурна ідентичність: пастки ціннісних розмежувань. Київ: ПІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2011. 271 с.
8. Luyckx K., Duriez B., Klimstra T. A. Identity statuses in young adult employees: Prospective relations with work engagement and burnout. *Journal of Vocational Behavior*. 2010. № 77. P. 339–349.
9. Professional identity formation in medical education for humanistic, resilient physicians: pedagogic strategies for bridging theory to practice / H. S. Wald, D. Anthony, T. A. Hutchinson et al. *Academic Medicine*. 2015. Vol. 90(6). P. 753–760.
10. Романишина О. Я. Основні чинники і концепції формування професійної ідентичності студентів у процесі навчання у ВНЗ. *Наукові записки Чернівецького університету. Сер.: Педагогіка і психологія*. 2015. Вип. 748. С. 136–142.

REFERENCES:

1. Kalyniuk N., «Implementation of International and European Educational Standards in the System of Implementation of State Educational Policy: Harmonization of the Educational Space in Forming the Professional Competence of Future Specialists». *Proceedings of the National Academy of State Border Guard Service of Ukraine. Series: Pedagogical Sciences*. No. 3 (14). Pp. 243–255. 2018. (in Ukrainian).
2. Koropetska O. M. «The Problem of Professional Identity in the Context of Education Reform in Ukraine». *Problems of General and Educational Psychology*. T. IX. Part 3. P. 152–158. 2007. (in Ukrainian).
3. Luyckx K., Duriez B., Klimstra T. A. Identity sta-

tuses in young adult employees: Prospective relations with work engagement and burnout. *Journal of Vocational Behavior*. 2010. № 77. P. 339–349. (in English).

4. Nagorny L. P. “Socio-cultural identity: traps of value delineation”. Kyiv: IPIEND them. IF Kuras, NAS of Ukraine, 271 p. 2011. (in Ukrainian).

5. Povarenkov Yu.P. «Psychological characteristics of the professional identity of the subject of labor». *Newspaper of KSU them. ON. Nekrasova. Ser. : Pedagogy. Psychology. Social work. Juvenology. Sociokinetics*. No. 3 (20). Pp. 9–16. 2014. (in Russian).

6. Professional identity formation in medical education for humanistic, resilient physicians: pedagogic strategies for bridging theory to practice / H. S. Wald, D. Anthony, T. A. Hutchinson et al. *Academic Medicine*. 2015. Vol. 90(6). P. 753–760. (in English).

7. Razumna A. G. “Personification and personalization

in the structure of professional identity of future psychologists who acquire the second higher”. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Ser. : Psychological Sciences*. V. 3 (2). Pp. 81–86. 2016. (in Ukrainian).

8. Romanishina O. Ya. “The main factors and concepts of formation of students' professional identity in the process of studying at universities”. *Scientific notes of Chernivtsi University. Ser. : Pedagogy and Psychology*. Vol. 748. P. 136–142. 2015. (in Ukrainian).

9. Slay H., Smith D. A. Professional identity construction: Using narrative to understand the negotiation of professional and stigmatized cultural identities. *Human Relations*. № 64. P. 85–107. 2011. (in English).

10. Waterman A. S. Identity development from adolescence to adulthood: An extension of theory and a review. *Development psychology*. V. 18. № 3. P. 341–358. 1982. (in English).

Стаття надійшла до редакції 22.10.2019.

The article was received 22 October 2019.